

Massaschietpartijen in de publieke ruimte in Europa: hoe kwamen de wapens in de verkeerde handen terecht?

In Europa vonden 23 massaschietpartijen in de publieke ruimte plaats tussen 2009 en 2018. In totaal vielen hierbij 341 dodelijke slachtoffers. Dit komt neer op gemiddeld 2,3 massaschietpartijen met in totaal 34 dodelijke slachtoffers per jaar. Deze schietpartijen vonden plaats in 15 verschillende Europese landen, waaronder ook in België, met massaschietpartijen op de kerstmarkt in Luik in december 2011 en in het Joods museum in Brussel in mei 2014. Het Vlaams Vredesinstituut onderzocht in haar rapport "Armed to Kill"¹ welke vuurwapens gebruikt werden bij de 23 geïdentificeerde massaschietpartijen in Europa en hoe de daders ervan deze vuurwapens hebben verworven.

Verscheidenheid in massaschietpartijen

Massaschietpartijen in de publieke ruimte beroeren de samenleving en leiden in Europa vaak tot aanpassingen aan de wapenwetgeving of het beleid ter bestrijding van illegale wapenhandel. Onderzoek naar dergelijke schietpartijen in Europa en naar de gebruikte vuurwapens in het bijzonder is echter eerder beperkt. Uit ons onderzoek blijkt dat zulke massaschietpartijen doorgaans worden gepleegd door een **individuele (mannelijke) dader** en dat ze plaatsvinden op **verschillende locaties** zoals in winkelcentra, in horecazaken, in bedrijven of op school. De daders van

ONDERZOEKSOPZET

Definitie

In de literatuur bestaat er **geen algemeen aanvaarde definitie** van "massaschietpartijen in de publieke ruimte". In dit onderzoek wordt de volgende definitie gehanteerd: "doodslag in de (semi-) publieke sfeer waarbij door een of meerdere daders in een relatief korte tijdsspanne en binnen een eerder beperkt geografisch gebied minstens vier personen werden gedood door een vuurwapen, de dader(s) niet inbegrepen".

Dataverzameling

Op basis van deze definitie werden **23 massaschietpartijen geïdentificeerd**. Voor elk van deze incidenten werd **zoveel mogelijk relevante informatie verzameld** over de gebruikte vuurwapens en de wijze waarop de daders deze vuurwapens hebben verworven. Daarbij werden **hoofdzakelijk publieke bronnen** gebruikt, zowel officiële overheidsverslagen als persartikels.

dergelijke schietincidenten hebben echter **niet altijd dezelfde motieven**. Een aantal schietpartijen hebben een duidelijk terroristisch motief waarbij de daders zoveel mogelijk slachtoffers willen maken of gericht zijn op symbolische doelwitten. Denken we maar aan de twee terroristische massaschietpartijen in Parijs in 2015 op de redactie van het weekblad Charlie Hebdo en in de Bataclan concertzaal, of aan de massaschietpartij op het Noorse eiland Utøya waarbij de dader bewust de deelnemers aan een zomerkamp van een politieke partij viseerde. In alle onderzochte terroristische massaschietpartijen tussen 2009 en 2018 werden in totaal 236 slachtoffers dodelijk getroffen door een kogel. De meerderheid van de massaschietpartijen in Europa zijn echter niet terroristisch gemotiveerd. De daders zijn personen met een zekere rancune. Soms betreft het incidenten met familieleden of andere bekenden die zwaar uit de hand lopen, maar vaak zijn de slachtoffers ook onbekenden voor de dader.

Tabel 1: Overzicht van de massaschietpartijen in de publieke ruimte in Europa, 2009-2018

Datum	Plaats	Aantal dodelijke slachtoffers (zonder daders)
Maart 2009	Winnenden (Duitsland)	15
December 2009	Espoo (Finland)	4
Juni 2010	Cumbria (Verenigd Koninkrijk)	12
Augustus 2010	Devínska Nová Ves (Slovakije)	7
September 2011	Alphen aan de Rijn (Nederland)	6
Juli 2011	Utøya (Noorwegen)	67
December 2011	Liège (België)	6
Maart 2012	Toulouse-Montauban (Frankrijk)	4
April 2012	Smilkovci (Macedonië)	5
September 2012	Chevaline (Frankrijk)	4
Februari 2013	Menznau (Zwitserland)	4
April 2013	Velika Ivanča (Servië)	13
September 2013	Annaberg (Oostenrijk)	4
Mei 2014	Brussel (België)	4
November 2014	Tirana (Albanië)	4
Januari 2015	Paris (Frankrijk)	17
Februari 2015	Uherský Brod (Tsjechië)	8
Mei 2015	Napoli (Italië)	4
Augustus 2015	Roye (Frankrijk)	4
November 2015	Paris (Frankrijk)	Ongeveer 130
Juli 2016	Žitište (Servië)	5
Juli 2016	München (Duitsland)	9
December 2018	Strasbourg (Frankrijk)	5

De meeste daders van massaschietpartijen in Europa waren gewapend met een of twee vuurwapens. In totaal werden **minstens 49 verschillende vuurwapens** gebruikt bij deze schietpartijen, waarvan we er 45 kunnen identificeren. Het betreft een **breed gamma** van vuurwapentypes, -merken en -modellen. De meest gebruikt vuurwapentypes waren pistolen (18) en geweren (19). Revolvers (5), machinepistolen (1) en *shotguns* (2) werden beduidend minder vaak gebruikt door de daders. Bij de geweren werden zowel volautomatische als semiautomatische varianten gebruikt. Opvallend daarbij is dat volautomatische geweren hoofdzakelijk gebruikt werden bij terroristisch gemotiveerde schietpartijen, terwijl de semiautomatische varianten voornamelijk werden gebruikt bij schietpartijen zonder terroristisch motief.

Wapenverwerving bij schietpartijen zonder terroristisch motief

Massaschietpartijen in de publieke ruimte zonder terroristisch motief werden de afgelopen jaren in Europa steeds door een individuele dader gepleegd. **Meestal gebruikte de dader hierbij slechts een vuurwapen.** Massaschietpartijen van die aard waarbij de dader meerdere vuurwapens gebruikt, kwamen minder vaak voor. In het kader van ons onderzoek hebben we 22 van de 23 vuurwapens die gebruikt werden bij dergelijke schietpartijen kunnen identificeren. Hieruit blijkt dat de daders **voornamelijk handvuurwapens** (59%) gebruikten. Daarbij gaat het voornamelijk om pistolen (vooral 9mm pistolen), maar ook om revolvers. Geweren werden ook regelmatig gebruikt (39%). Het betreft hierbij voornamelijk **semiautomatische geweren**.

Uit onze analyse blijkt dat **in ongeveer de helft van de gevallen de dader zijn wapen op legale wijze heeft verworven** via een wapenvergunning of een gelijkaardige bezitstitel. In meerdere gevallen was dit vuurwapen al lang in het bezit van de dader. De dader van de schietpartij in het Servische dorp Velika Ivanča in 2013 bijvoorbeeld had zijn pistool al meer dan 30 jaar in zijn bezit op basis van een wapenvergunning. In andere gevallen kocht de dader de gebruikte wapens relatief kort voor de schietpartij, maar we hebben – in tegenstelling tot bij de terroristisch gemotiveerde schietpartijen – geen indicaties dat de daders hun vuurwapens specifiek hebben verworven voor het begaan van dodelijk geweld. Opvallend is dat verschillende daders die legaal hun vuurwapen voorhanden hielden, kampten met (vaak langdurige) **mentale problemen**, maar dat deze problemen niet of te laat werden geïdentificeerd door de betrokken overheidsdiensten. Zo contacteerde de familie van de dader van de schietpartij in Uherský Brod in Tsjechië in 2015 de politiediensten om ze te waarschuwen voor zijn mentale problemen, maar richtte de dader de schietpartij aan voordat hij een nieuw opgelegde medische test kon ondergaan.

In de andere helft van de gevallen gebruikten de daders een illegaal verworven vuurwapen. Het is niet altijd geweten hoe ze precies aan deze wapens zijn geraakt, maar meestal hebben we wel het moment van afwending uit het legale circuit kunnen achterhalen. De daders van twee massaschietpartijen hebben het wapen **verworven van een familielid** die het wapen zelf wel legaal voorhanden hield. De dader van de schietpartij in een fabriek in het Zwitserse Meznau in 2013 gebruikte een vuurwapen dat zijn broer legaal had verworven, maar daarna illegaal had doorgegeven aan de dader. De dader van een schietpartij op zijn school in het Duitse Winnenden in 2009 gebruikte een wapen dat zijn vader – die sportschutter was – niet veilig had opgeborgen. In twee andere gevallen gebruikten de daders een vuurwapen dat eerder werd **gestolen bij onbekenden**, waaronder bij een wapenwinkel. Het is echter onduidelijk of de daders de wapens zelf hebben gestolen of dat ze de gestolen wapens op de illegale markt hebben verworven. Opvallend is verder dat in twee schietpartijen vuurwapens werden gebruikt waarbij onderdelen afkomstig waren van **militaire stocks**. Ook hier is het onduidelijk of de daders deze wapens zelf hebben geassembleerd of dat ze de wapens zo hebben verworven op de illegale markt.

Opvallend is dat slechts in twee massaschietpartijen zonder terroristisch motief (op de kerstmarkt in Luik in 2011 en in het Servische Žitište in 2016) **volautomatische geweren** werden gebruikt. Deze wapens werden illegaal verworven door de daders, wat niet

verrassend is aangezien dergelijke wapens worden beschouwd als ‘verboden wapens’, waardoor de mogelijkheden voor legaal bezit ervan door particulieren erg beperkt zijn. Het is waarschijnlijk geen toeval dat de dader van de schietpartij in Luik een crimineel was, gekend voor zijn betrokkenheid bij de handel in drugs en wapens, terwijl de schietpartij in Žitište plaatsvond in een land waar er vandaag nog steeds grote hoeveelheden oorlogswapens illegaal in omloop zijn als gevolg van de oorlogen in voormalig Joegoslavië.

Tabel 2: Overzicht van de vuurwapentypes en wijze van verwerving bij massaschietpartijen in de publieke ruimte zonder een terroristisch motief in Europa, 2009-2018

Schietincident	Type(s) van gebruikte vuurwapen(s)	Verwerving
Winnenden (2009)	Beretta 92 pistool (9 mm)	Afgewend van legale bezitter
Espoo (2009)	CZ 75 pistool (9 mm)	Illegaal verworven (diefstal van legale wapenbezitter)
Cumbria (2010)	Shotgun (12 gauge) CZ 452-2E repeetergeweer (.22)	Legaal verworven (shotgun certificate) ; loop illegaal afgezaagd Legaal verworven (vergunning)
Devínska Nová Ves (2010)	Semiautomatisch Vz.58 geweer (7.62) CZ 85 pistool (9 mm) CZ 52 pistool (7.62)	Legaal verworven (sportschieten) Legaal verworven (sportschieten) Legaal verworven (sportschieten)
Alphen aan de Rijn (2011)	Semiautomatisch Smith & Wesson M&P15-22 geweer Colt .45 pistool Taurus 66 revolver (.367)	Legaal verworven (sportschieten) Legaal verworven (sportschieten) Legaal verworven (sportschieten)
Liège (2011)	Automatisch FN FAL geweer (7.62) Smith & Wesson revolver (.41 Magnum)	Illegaal verworven (componenten afgewend van de Israeli Defense Forces) Illegaal verworven (diefstal van legale wapenhandelaar)
Menznau (2013)	Sphinx AT 380 pistool (.380)	Gekregen van legale bezitter
Velika Ivanča (2013)	CZ 88 pistool (9 mm)	Legaal verworven (vergunning)
Annaberg (2013)	Semiautomatisch STG-77 geweer (5,56) Glock 17 pistool (9 mm) Mauser jachtgeweer	Illegaal verworven (componenten afgewend uit militaire basis) Onduidelijk Onduidelijk
Tirana (2014)	Type 54 pistool (7.62)	Illegaal verworven
Uherský Brod (2015)	CZ 75B pistool (9 mm) Alfa 820 revolver (.38 Special)	Legaal verworven (vergunning) Legaal verworven (vergunning)
Roye (2015)	Beretta shotgun (kaliber 12)	Onduidelijk
Žitište (2016)	Automatisch "Kalashnikov-type" geweer (7.62)	Illegaal verworven

Wapenverwerving bij schietpartijen met een terroristisch motief

Bij de terroristische massaschietpartijen valt onmiddellijk het **hoge gemiddelde dodental** op: in de acht geïdentificeerde terroristische massaschietpartijen vielen in totaal ongeveer 236 dodelijke slachtoffers, wat neerkomt op gemiddeld ongeveer 30 dodelijke slachtoffers per schietpartij. Dit hoge gemiddelde is een rechtstreeks gevolg van de spectaculaire en erg dodelijke schietpartijen in Parijs in november 2015 (ongeveer 130 doden), in Utøya in 2011 (67 doden) en in Parijs in januari 2015 (17 doden). Belangrijk om daarbij te vermelden is dat de twee massaschietpartijen in Parijs in 2015 werden uitgevoerd door meerdere groepen van daders.

Bij de schietpartijen met een terroristisch motief werden **minstens 22 vuurwapens gebruikt** door de daders. In vrijwel alle gevallen waren de daders van deze schietpartijen gewapend met een of twee vuurwapens: een handvuurwapen, een automatisch geweer of een combinatie van beide types vuurwapens.

Op het vlak van wapenverwerving kunnen we een heel ander patroon vaststellen dan bij de schietpartijen zonder terroristisch motief. Zo valt onmiddellijk het hoge aantal **oorlogswapens** op, voornamelijk automatische geweren van het type Kalashnikov. Opvallend is verder dat ook de dader van de schietpartij in Utøya zulk vuurwapen wilde verwerven, maar hier niet in slaagde. Deze vaststelling suggereert dat terroristen een duidelijke voorkeur voor dergelijke wapens hebben om aanslagen uit te voeren. De mogelijkheden voor legale toegang tot dergelijke wapens zijn echter beperkt in Europa en veronderstellen ook een controle van de criminele antecedenten van de aanvragers van wapenvergunningen. Het legaal verwerven van vuurwapens is daarom doorgaans geen optie voor personen die een terroristische aanslag willen plegen.

Eerder onderzoek toonde aan dat terroristen in Europa hun vuurwapens voornamelijk op de illegale wapenmarkt verweven door gebruik te maken van hun criminele connecties. Op deze markten, waar vooral handvuurwapens beschikbaar zijn, is het hebben van goede connecties en een betrouwbare reputatie traditioneel van groot belang. Het verkrijgen van oorlogswapens is daardoor vanouds eerder beperkt tot zwaardere criminelen. **Het gesloten karakter van de illegale wapenmarkten in Europa staat de laatste jaren echter meer en meer onder druk** als gevolg van de voortdurende smokkel van vuurwapens uit de Balkanlanden, de makkelijke verkrijgbaarheid van omgebouwde alarmpistolen en gereactiveerde vuurwapens, en de opkomst van het internet. Hierdoor is het in verschillende Europese landen ook voor kleinere criminelen makkelijker geworden om aan vuurwapens te geraken.¹¹

Uit onze analyses blijkt dat de daders van terroristische massaschietpartijen in Europa hun vuurwapens – waaronder hun oorlogswapens – voornamelijk hebben verworven via hun **connecties uit de criminele onderwereld van de drugshandel en de gewapende overvallen**. De afgelopen jaren werden verschillende criminelen veroordeeld voor het illegaal leveren van de vuurwapens of gerelateerde objecten aan de daders van deze schietpartijen. Het betreft daarbij onder meer personen die de daders kennen uit de gevangenis of waar ze mee opgroeiden of een crimineel verleden mee delen. Dit neemt echter niet weg dat **verschillende daders geen toegang lijken te hebben gehad tot automatische geweren en andere oorlogswapens**, en gebruik hebben moeten maken van minder geschikte wapens. Zo hanteerde de dader van de schietpartij in de straten van Strasbourg een type revolver dat gebruikt werd als dienstwapen van het Franse leger tijdens de Eerste Wereldoorlog.

De twee massaschietpartijen met een extreemrechts motief tonen aan dat **niet alle daders een beroep doen op criminele connecties**. De dader van de schietpartij in Utøya probeerde dit wel maar slaagde niet in zijn opzet. Daarom besloot hij om zijn pistool en semiautomatisch geweer op legale wijze te verwerven via het stelsel voor sportschieten en de jacht. Ook de dader van de schietpartij in München in 2016 had onvoldoende connecties in de criminele wereld en verwierf zijn pistool door gebruik te maken van het dark web. Voor deze daders

waren het **internet en de legale wapenmarkt** dus geschiktere kanalen voor het verwerven van hun vuurwapens.

Tabel 3: Overzicht van de vuurwapentypes en wijze van verwerving bij massaschietpartijen in de publieke ruimte met een terroristisch motief in Europa, 2009-2018

Schietincident	Type(s) van gebruikte vuurwapen(s)	Verwerving
Jihadistisch geïnspireerde schietpartij		
Toulouse (2012)	Colt .45 pistool Uzi machinepistool	Illegaal verworven op de criminele markt (eerder gestolen van een sportschutter) Illegaal verworven via een oude criminele connectie
Brussel (2014)	Gereactiveerde Llama revolver (.38 Special) Automatisch Zastava M70 AB geweer (7.62)	Illegaal verworven via een criminele connectie (eerder legaal verkocht als gedeactiveerd wapen) Illegaal verworven via een criminele connectie
Paris (januari 2015)	Twee automatische Zastava M70 AB2 geweren (7.62) Twee Zastava M57 pistolen (7.62) Twee gereactiveerde Tokarev TT33 pistolen (7.62) Twee gereactiveerde automatische Vz.58 geweren (7.62)	Illegaal verworven (afgewend tijdens oorlogen in voormalig Joegoslavië) Illegaal verworven (afgewend tijdens oorlogen in voormalig Joegoslavië) Illegaal verworven via een criminele connectie (eerder legaal verkocht als gedeactiveerde wapens) Illegaal verworven via een criminele connectie (eerder legaal verkocht als gedeactiveerde wapens)
Paris (november 2015)	Drie automatische Zastava M70 AB2 geweren (7.62) Automatisch Zastava M70 geweer (7.62) Automatisch AKS47 geweer (7.62) Automatisch Norinco 56-1 geweer (7.62)	Illegaal verworven (afgewend tijdens oorlogen in voormalig Joegoslavië) Illegaal verworven (afgewend tijdens oorlogen in voormalig Joegoslavië) Illegaal verworven (afgewend tijdens oorlogen in voormalig Joegoslavië) Illegaal verworven (afgewend tijdens oorlogen in voormalig Joegoslavië)
Strasbourg (2018)	Lebel 1892 revolver (8 mm)	Illegaal verworven via een criminele connectie
Extreemrechts geïnspireerde schietpartij		
Utøya (2011)	Semiautomatisch Ruger Mini-14 geweer (5,56) Glock 34 pistool (9 mm)	Legaal verworven (jacht) Legaal verworven (sportschieten)
München (2015)	Glock 17 pistool (9 mm)	Illegaal verworven via het dark web (omgebouwd Flobert wapen)

Lessen voor het beleid

Een belangrijke conclusie uit ons onderzoek is dat de daders van massaschietpartijen in de publieke ruimte in Europa gebruikmaken van **vuurwapens die ze reeds in hun bezit hebben** (vaak daders zonder terroristisch motief) **of waar ze makkelijk toegang toe kunnen krijgen** (vaak daders met een terroristisch motief). In de nasleep van een massaschietpartij wordt in Europa vaak in eerste instantie getracht om de wapenwetgeving te verstrengen. Vuurwapens zijn echter **duurzame goederen met een doorgaans lange levenscyclus**. De overgrote meerderheid van de illegale vuurwapens zijn op een bepaald moment verdwenen uit het legale circuit en terechtgekomen in het illegale circuit. Onze analyses bevestigen dat deze **afwending uit het legale circuit op verschillende manieren** kan plaatsvinden. De volautomatische geweren die gebruikt werden bij terroristische schietpartijen zijn vaak van de radar verdwenen tijdens de oorlogen in voormalig Joegoslavië in de jaren 90. Andere wapens of hun onderdelen werden gestolen bij legale wapenbezitters, waaronder particuliere wapenbezitters, wapenwinkels of de stocks van het leger. Opvallend is ook het gebruik van gereactiveerde vuurwapens die eerder legaal werden verkocht in landen als Slovakije en

Spanje, en het gebruik van een omgebouwd ‘Flobert’ wapen. Deze laatste voorbeelden wijzen op **het belang van een goed werkende regulering van het particuliere vuurwapenbezit** in de Europese samenlevingen om zo te voorkomen dat legaal verkochte wapens makkelijk in verkeerde handen kunnen vallen.

De vaststelling dat de daders van dergelijke schietincidenten zowel gebruik hebben gemaakt van legale als illegale vuurwapens impliceert echter dat het beleid zich tegelijkertijd zowel op de versterking van de regulering van het legale wapenbezit en de legale wapenhandel moet richten als op het **bestrijden van illegale wapenmarkten**. Het is daarbij van groot belang dat wordt afgestapt van een *event-driven policy* en dat er werk wordt gemaakt van een structurele, omvattende en proactieve strategie. Bij zulke strategie moet men niet enkel aandacht hebben voor het legale kader, maar ook **investeren in de operationele capaciteiten** van de diensten die dagdagelijks instaan voor de bestrijding van illegale wapenhandel. Tevens moet de **samenwerking** tussen de verschillende betrokken diensten in eigen land en daarbuiten, waaronder ook in de huidige en mogelijk toekomstige bronlanden van illegale wapens, verbeterd worden.

Tot slot willen we het belang benadrukken van het **verbeteren van het zicht op illegale wapenhandel en wapengeweld** in onze samenlevingen. Dit is een belangrijke voorwaarde voor het ontwikkelen en implementeren van een structurele, omvattende en proactieve strategie gericht op het bestrijden van deze fenomenen. In dit onderzoek lag de focus op een specifieke vorm van wapengeweld. We hopen hiermee te hebben bijgedragen tot een beter zicht op de problematiek. Er is echter nood aan meer onderzoek naar verschillende vormen van wapengeweld in Europa. Hoewel het risico op wapengeweld nooit volledig kan worden uitgesloten, is het belangrijk om dit fenomeen zo goed mogelijk in kaart te brengen om zo preventief te kunnen optreden.

Eindnoten

- ⁱ Duquet, N. et al (2019), Armed to Kill: A comprehensive analysis of the guns used in public mass shootings in Europe between 2009 and 2018, Brussels: Flemish Peace Institute.
- ⁱⁱ Duquet, N. & Goris, K. (2018), Firearms acquisition by terrorists in Europe: Research findings and policy recommendations of Project SAFTE, Brussels: Flemish Peace Institute.

Colofon

Auteur: Nils Duquet
 Publisher: Vlaams Vredesinstituut
 Brussel, 3 oktober 2019